

*Инж. Михаило Вучковић,
Републички завод за заштиту природе
Титоград*

Неки принципи заштите и коришћења националних паркова

Основни потенцијал за развој туристичке привреде чини природа са свим својим елементима и особеностима. Међу свим објектима природе посебну вриједност представљају национални паркови, као најзначајнији објекти заштите природе у оквиру категорије општих природних резервата.

Познато је да су поједина подручја сврстана у ову категорију објеката заштите природе због своје историјске, научне, културно-просвјетне и туристичке вриједности. Туристичко коришћење ових паркова свакако је везано за категорију, односно статус појединог националног парка. Због различитих мишљења о томе, често је долазило до нарушавања, а понекад и озбиљног угрожавања природне вриједности парка или његове мање или веће површине. Томе је несумњиво допринијела недовољна сарадња управа појединих паркова, одговорних органа комуне на чијој се територији налази овакав објекат и других заинтересованих органа и организација са службом заштите природе у односној републици. Посебно слабо стање запажа се на овим објектима у републикама гдје службе заштите природе нијесу осамостаљене или нијесу довољно ангажоване, можда у недостатку одговарајућих услова за нормалан рад и развој ове службе која се иначе третира као служба од посебног друштвеног интереса. Ово је проузроковала околност што многи непосредно заинтересовани органи и организације гледају на заводе за заштиту природе као на управну, културно-научну републичку институцију

која се искључиво бави конзервирањем природе. Међутим, треба већ једном схватити да заштита природе није ништа друго него регулатор коришћења свих објеката природе. Управо дјелатност ове службе треба да се састоји у изналажењу најадекватнијег начина искоришћавања сваког појединог објекта природе обезбјеђујући му рационализацију и трајност коришћења.

У досадашњој пракси при активирању ових објеката често се одступало од основних принципа и потреба њихове заштите. Нерегулисани односи и обавезе републике, комуне и управе појединог парка врло штетно дјелују на интегритет и изворну вриједност свих објеката. Основни принципи управљања и коришћења националних паркова у оквиру Федерације, непрецизно су и недовољно дефинисани. То је свакако битан разлог и неуједначеног третмана и односа према овим објектима. Организациона структура се мање или више разликује, било у управљању или коришћењу ових паркова, у свакој републици, што има врло штетне последице по њихово опште вредновање.

Сваки национални парк стекао је свој статус републичким законом. За неке од њих чак ни границе нијесу одређене, и последице десетак или више година од њихова проглашења. Многи су потпуно препуштени односним комунама а ове су их обично уступиле шумско-привредним или ловним организацијама на коришћење и управљање. За неке су формиране управе паркова као републичке самосталне институције а за један број образоване су самосталне институције као радне организације једне или више територијалних општинских скупштина. За извјестан број ових објеката тешко се може прецизирати прави третман и статус парка у склопу развоја привреде дотичне комуне. Није риједак случај да се у овим објектима обавља скоро нормална сјеча шуме или врши недовољно контролисан лов дивљачи, као и изградња такве врсте и типова објеката који озбиљно нарушавају основну вриједност парка.

У Југославији се може видјети врло упадна фирма „Народни парк“, што је свакако дјело односне комуне чији органи нијесу довољно упознати са начином проглашавања подручја за национални парк и нормама које такав објекат мора задовољити.

Како је у нас највише заступљен тип такозваних америчких националних паркова, у којима доминира развој туристичке привреде, то им треба посветити посебну пажњу. То, истина, не значи да и тип европских националних паркова (Биоградска гора, Рисњак и др.) треба искључити из могућности туристичког активирања. Напротив, и њих треба организовати на такав специфичан начин којим неће бити угрожена њихова основна културно научна функција. У одређивању начина коришћења ових обје-

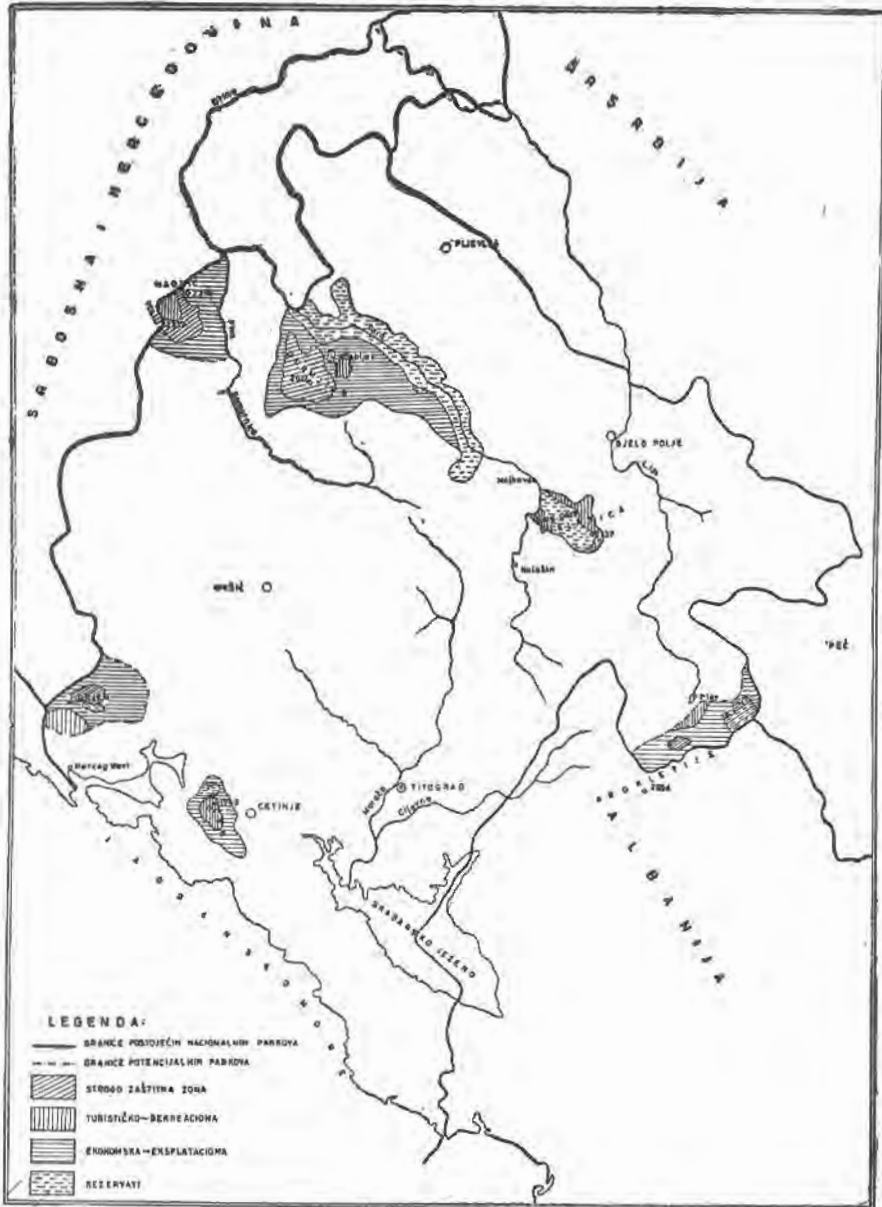
ката нужно је да учествују све заинтересоване службе и организације од организације парка, преко органа комуне до републике, па чак и Федерације, како се не би оштетио или нарушио интегритет објеката од посебног привредног и друштвеног интереса.

С обзиром на то што туризам, као основна дјелатност ових објеката, обједињује многе привредне гране и друштвене активности, то је немогуће велики комплекс парка издвојити као строго заштићену територију. Напротив, мишљења сам да у сваком парку треба издвојити зоне са посебним третманом. Прву и најважнију зону чинио би строго заштитни дио парка, у којему би биле заступљене све норме строго заштитне функције, затим би дошла туристичко-рекреативна зона на којој би се подизали туристичко-угоститељски и други објекти, уклапајући се у амбијент самог парка и већу зону са либералнијим режимом заштите, на којој би се дозвољавала експлоатација шуме ради поспјешавања узгојних момената и поступног стварања парк-шуме. У њима би се одржавала насеља, подизала пољопривреда и друге специфичне дјелатности везане за сам крај и привредну оријентацију мјесног становништва, те се на тај начин стварали повољни услови за општи развој туристичке привреде.

Паркови Црне Горе

Законом још из 1952. подручја Ловћена, Биоградске горе и Дурмитова проглашена су националним парковима. Тим законом предвиђено је да надлежан републички орган за пољопривреду и шумарство одреди границе и ближе прописе за управљање овим парковима. Прошло је пуних осамнаест година али нити границе нити ближи прописи о њима нијесу донесени. Ова надлежност Законом о заштити природе 1961. пренијета је на републички орган надлежан за послове културе. Како ни тај орган није имао посебну стручну службу која би се бавила том дјелатношћу, припрема материјала за регулисање начина коришћења и одређивања граница почео је на томе да ради Републички завод за заштиту природе Црне Горе. Након његовог практичног дјеловања 1963. направљен је дефинитиван предлог рјешења граница за национални парк Биоградску гору и Дурмитор и предлог најуже зоне националног парка „Ловћен“. Израђена је и посебна студија о заштити и туристичком коришћењу националног парка „Биоградска гора“ као најприоритенијег објекта категорије општих природних резервата у Црној Гори. Иако је овај парк сврстан у категорију паркова европског типа, предвиђа се интензивно коришћење овог објекта у туристичке сврхе и његово презентира-

PREGLEDNA KARTA SR CRNE GORE

ње посјетиоцима, уз специфичне услове и одговарајући режим, који ће обезбиједити очување и заштиту свих дражи и специфичности овог прашумског резервата и ширег региона парка,

јединственог у Европи. Читав комплекс прашуме третиран је као строго заштитна зона у којој се не дозвољава било каква градња или експлоатација његових елемената, затим заштитни појас и туристичко рекреациона зона, која обухвата широки појас масива Бјеласице изван граница ужег дијела овог парка. Према томе, прашумски резерват је као основни разлог за проглашење подручја националним парком и у овом случају носилац природног активирања парка без икакве повреде његова интегритета.

Сл. 1. — Поглед са Бјеласице

Лов је предвиђен искључиво у заштитној и туристичкој зони парка уз посебну дозволу управе на принципу узгојног одстрела. Спортски риболов на Биоградском језеру дозвољава се под посебним условима уз одговарајућу накнаду од чијег се прихода ствара фонд за уношење или размножавање искључиво аутохтоних врста риба — језерске пастрмке — поточаре. Тачно су предвиђене локације појединих објеката, начин њихове изградње и архитектонско обликовање. О заштити и начину коришћења старала се посебна Управа, формирана 1965. као само-

стална организација Скупштине колашинске општине, која је већ 1968. укинута и сва права и обавезе прешле су на СО Колашин. Угоститељством се у оквиру парка бави угоститељско предузеће „Бјеласица” из Колашина, које иначе доста мало доприноси унапређивању овога објекта као националног парка. Добија се утисак да би боље рјешење било, и у далеко већем интересу општег унапређења овога парка, ако би све дјелатности унутар парка биле обједињене кроз рад једне организације, у овом случају свакако одговарајуће управе националног парка.

Сл. 2. — Зимски пејзаж Дурмитора

Ово нарочито кад се ради о парковима са мањим површинама, као што је Биоградска гора, чија укупна површина износи око 4 000 хектара.

Национални парк „Дурмитор” припада типу такозваних америчких паркова са либералнијим режимом заштите цјелокупне површине или његових дијелова. Рјешење о границама овога парка још није донесено. То је условио изостанак сагласности једне од три комуне на чијој се територији простире овај парк према

предвиђеним границама. Укупна планирана површина износи око 33 000 хектара, са строго заштитном зоном од око 3 000 хектара, туристичко-рекреативном око 1 000 и остатком зоном толерантнијег режима. На цјелокупној територији предвиђа се издвајање мањих површина које би имале строго заштитни и научни карактер, док би остале служиле у сврхе предвиђене усвојеним програмима коришћења. За све шуме изван предвиђене строгозаштитне зоне изграђени су шумско-уређајни елаборати са рела-

Сл. 3. — Пошћенско језеро на Дурмитору

тивно ниским интензитетом сјеча од око 20 000 m³ укупне бруто масе. Иако су елаборати рађени прије покретања издвајања ових зона, њима је искључена могућност експлоатације у строго заштитној зони, што је прихватила и посебна комисија приликом ревизије елабората, чега се, на жалост, није сасвим придржавала шумско-привредна организација на Жабљаку, којој је овај парк и дат на коришћење и управљање. Напротив, ова је организација, не гледајући општи интерес парка, подијелила експлоатационе шуме у четири одјела која су различито била стављена под заштиту од стране носиоца пројекта елабората и ревизионе комисије. Ово подсјећа на недовољну одговорност оваквих организа-

ција при коришћењу националних паркова и на крајње одсуство рационализације при експлоатацији овог објекта. Наиме, будућност привредног развоја жабљачке комуне несумњиво лежи у развоју туристичке привреде која искључиво почива на природном потенцијалу дурмиторског масива и његова унапређивања кроз интерес и политику националног парка.

Служба заштите природе упорно ће се залагати за издвајање овог објекта из шумско-привредног подручја и формирање посебне управе националног парка „Дурмитор“ чија ће се политика коришћења, надамо се, већ једном измијенити.

Лов и риболов се такође у њему врше у дозвољеним границама, на бази селекције у зато предвиђеним зонама.

Национални парк „Ловћен“ предат је на коришћење и управљање Скупштини цетињске општине а ова га је уступила Шумском газдинству у Цетињу. Како у границама овога парка нема економских шума нити високе или посебно интересантне дивљачи, то је углавном заштићен. Завод за заштиту природе, односно његова стручна комисија, предвиђа проширење граница парка којима би се обухваиле све главне занимљивости ловћенског масива. Садашња површина, према предлогу граница, износи око 2 000 хектара, што би у будућој организацији овог националног парка практично представљало најужу строго заштитну зону. Раније подигнути рекреативни и угоститељски објекти полако пропадају, као и колски пут Цетиње — Ловћен — Крстац према Босни Которској. Увјерени смо да ће развој туристичке привреде у Црној Гори наметнути потребу активирања Ловћена као планинског туристичког центра, чије се иначе посебно атрактивне стране граниче са морском обалом.

Већ више година прикупљају се подаци ради евентуалног издвајања Ориенског масива и његова проглашавања за национални парк као међурејублички објект, који се простире на територији Социјалистичких рејублика Црне Горе, Босне и Херцеговине и Хрватске.

У посљедње вријеме појавила се идеја, и већ се прикупљају подаци, за издвајање масива Маглића и Волујака у оквиру националног парка „Сутјеска“. Затим се ради на обради података Проклетија, који већ сада упућује на потребу посебног третмана овог масива било као резервата природног предјела или, евентуално, међурејубличког националног парка Србије и Црне Горе.

Организациона структура

Сваки национални парк као објекат од посебног друштвеног интереса мора имати статус рејубличке институције. Према томе, у Црној Гори је нужно формирати посебну управу за сваки

национални парк, или једну дирекцију за све националне паркове или их пак припојити Републичком заводу за заштиту природе као посебну организациону јединицу ове институције.

Средства за основну дјелатност у парковима требају се обезбјеђивати преко Републике, комуне и властитих прихода сваког појединог парка.

Из кратког прегледа начина коришћења ових паркова запажа се недовољно ангажовање Републике а добрим дијелом и односних општинских скупштина у стварању услова и вођењу политике управљања и коришћења националних паркова. Сматрамо да је већ вријеме да се одреди чврст принцип јединствене политике управљања и искоришћавања националних паркова у Југославији и предвиде обавезе, права и дужности свих заинтересованих органа и организација од комуне преко републике до Федерације. Посебну пажњу треба посветити инвестиционој политици националних паркова и обезбјеђењу средстава и услова за основну дјелатност њихових управа. Ни по коју цијену се не смије дозволити да се ови објекти претворе у типично шумско-експлоатациона и ловна подручја. Даље се треба упорно заложити да се сва привредна дјелатност (шумарство, ловство, риболаз, угоститељство, урбанизам итд.), подреди општим интересима унапређивања појединог парка као цјелине, обезбјеђујући рационализацију његова коришћења и стварајући непресушан извор прихода заинтересованим радним организацијама и организационо-политичким јединицама.

На крају сматрамо да Савезни органи за заштиту природе треба да на основу расположивог материјала и стеченог искуства својих чланова израде нацрт генералног удутства о управљању и експлоатацији националних паркова у Југославији. Ово би удутство послужило као основ и најнепосреднија помоћ свакој републици и управи парка на темељу чега би се водила јединствена политика у погледу заштите, уређивања искоришћавања па и финансирања ових најзначајнијих објеката заштите природе, како би стварно постали национално благо.

ЛИТЕРАТУРА

- Alfred D.: *Zaštita prirode i turizam, zaštita prirode u Hrvatskoj*, Zagreb, 1961.
- Чолић Д.: *Шумски резервати у Србији*, Шумарство 1, Београд, 1957.
- Станковић С.: *Оквир живота*, Београд, 1954.
- Станковић С.: *Стање природе у СР Србији и проблеми њене заштите*, *Заштита природе* 26, Београд, 1963.
- Вучковић М.: *Стање природе у Црној Гори и основни проблеми њене заштите*, *Гласник Републичког завода за заштиту природе* 1, Титоград, 1968.